

การอภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบตัวประกอบ $2 \times 2 \times 3 \times 3$ (วัฒนธรรม \times เพศ \times สถานภาพบุคคล \times สภาพการณ์ทางสังคม) โดย 2 ตัวประกอบ หลังเป็นการวัดซ้ำของการแสดงอารมณ์ และระดับอารมณ์ต่าง ๆ ตามการคาดคิดของกลุ่มตัวอย่างนั้น สามารถนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาอภิปรายประกอบในเชิงสนับสนุนหรือไม่ สนับสนุนสมมุติฐานการวิจัยที่ได้ตั้งขึ้น ซึ่งได้แบ่งสมมุติฐานการวิจัยออกเป็น 2 ประเภท คือ สมมุติฐานเกี่ยวกับการแสดงอารมณ์ต่าง ๆ (ก) และสมมุติฐานเกี่ยวกับระดับความรู้สึกของอารมณ์ต่าง ๆ (ข) ดังนั้นการอภิปรายผลจึงได้อภิปรายตามสมมุติฐาน 2 ประเภทที่ตั้งไว้

ความสอดคล้องระหว่างสมมุติฐานกับผลการวิจัย

ก. การแสดงอารมณ์โกรธ ตีใจ และเสียใจ ตามการคาดคิดของกลุ่มต่าง ๆ

1. สมมุติฐานข้อที่ 1 ก. ที่ว่า ในอารมณ์โกรธ ตีใจ และเสียใจ นักศึกษาไทยจะแสดงอารมณ์ตามการคาดคิมน้อยกว่านักศึกษามิชิแกนนั้นได้รับการสนับสนุน และคัดค้านจากข้อมูลดังนี้

ก) ในการแสดงอารมณ์โกรธนั้น พบว่า นักศึกษาไทยแสดงอารมณ์น้อยกว่านักศึกษามิชิแกนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0001 ผลการวิจัยนี้จึงสนับสนุนสมมุติฐาน

ข) ในการแสดงอารมณ์ตีใจ และเสียใจ นักศึกษาทั้ง 2 กลุ่ม วัฒนธรรมได้แสดงอารมณ์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิจัยนี้จึงคัดค้านสมมุติฐาน

2. สมมุติฐานข้อที่ 2 ก) ที่ว่า มีปฏิกริยาร่วมระหว่างสถานภาพของบุคคลและวัฒนธรรม โดยที่การแสดงอารมณ์ตามการคาดคิดของนักศึกษาไทยจะแปรผันตามสถานภาพของบุคคลที่ปะทะสัมพันธ์มากกว่านักศึกษชาวอเมริกันนั้น ได้รับการสนับสนุนและคัดค้านจากผลการวิจัยดังนี้

ก) ในการแสดงอารมณ์โกรธนั้น พบว่า มีปฏิกริยาร่วมระหว่างสถานภาพของบุคคลและวัฒนธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .0001 ดังแสดงผลที่ตารางที่ 7 และจากการทดสอบปฏิกริยาร่วมโดยการเปรียบเทียบความชันมีเลขคณิต ดังผลที่เสนอในตารางที่ 13 ปรากฏดังนี้

1) ในระหว่างกลุ่มนักศึกษาไทยนั้น พบว่า นักศึกษาไทยที่ปะทะสัมพันธ์กับเพื่อน (n_3) ได้แสดงอารมณ์โกรธมากกว่ากลุ่มที่ปะทะสัมพันธ์กับบิดาหรือมารดา (n_2) และมากกว่ากลุ่มที่ปะทะสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอน (n_1) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนการแสดงอารมณ์ของกลุ่มที่ปะทะสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอนไม่แตกต่างจากกลุ่มที่ปะทะสัมพันธ์กับบิดาหรือมารดาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) ในระหว่างกลุ่มนักศึกษชาวอเมริกัน พบว่า นักศึกษาอเมริกันที่ปะทะสัมพันธ์กับเพื่อน (n_3) ได้แสดงอารมณ์ไม่แตกต่างจากกลุ่มที่ปะทะสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอน (n_1) และไม่แตกต่างจากกลุ่มที่ปะทะสัมพันธ์กับบิดาหรือมารดา (n_2) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และกลุ่มที่ปะทะสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอน (n_1) ได้แสดงอารมณ์ไม่แตกต่างจากกลุ่มที่ปะทะสัมพันธ์กับบิดาหรือมารดา (n_2) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จึงสรุปได้ว่าเมื่อนักศึกษชาวอเมริกันปะทะสัมพันธ์กับสถานภาพของบุคคลทั้ง 3 ประเภท การแสดงอารมณ์โกรธไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เปรียบเทียบผลต่างของคำวินิจฉัยเลขคณิตระหว่างกลุ่มวินิจฉัยคณิตในการแสดง
อารมณ์โกรธของนักศึกษาไทย และอเมริกันเมื่อปะทะสัมพันธ์กับบุคคลที่มีสถานภาพ 3 ประเภท
โดยสรุปผลจากตารางที่ 13 ดังนี้

การแสดงอารมณ์โกรธของนักศึกษาไทย	การแสดงอารมณ์โกรธของนักศึกษาอเมริกัน
$n_3 (5.22) - n_2 (4.03) = 1.19$	$n_3 (5.43) - n_2 (5.08) = .35$
$n_3 (5.22) - n_1 (4.35) = 0.87$	$n_3 (5.43) - n_1 (5.25) = .18$
$n_1 (4.35) - n_2 (4.03) = 0.32$	$n_1 (5.25) - n_2 (5.08) = 0.17$

** P < .01

จากตารางข้างต้น แสดงว่าการแสดงอารมณ์โกรธของนักศึกษาไทยมีการแปรผัน
ตามสถานภาพของบุคคลที่ปะทะสัมพันธ์ด้วยมากกว่าการแสดงอารมณ์ของนักศึกษาอเมริกัน
โดยการแสดงอารมณ์ของนักศึกษาไทยเมื่อปะทะสัมพันธ์กับสถานภาพของบุคคลหนึ่งได้ต่าง
จากการปะทะสัมพันธ์กับอีกสถานภาพหนึ่งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นระหว่างสถานภาพ
อาจารย์ผู้สอน และบิดามารดา ซึ่งไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงตรงกันข้าม
กับการแสดงอารมณ์โกรธของนักศึกษาอเมริกัน ซึ่งไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญเมื่อปะทะ
สัมพันธ์กับสถานภาพของบุคคลทั้ง 3 ประเภท ดังผลการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มวินิจฉัยคณิต
ของการแสดงอารมณ์ในตารางข้างต้น จึงกล่าวได้ว่าการแสดงอารมณ์โกรธของนักศึกษาไทย
เมื่อปะทะสัมพันธ์กับเพื่อนต่างกับเมื่อปะทะสัมพันธ์กับบิดาหรือมารดาและอาจารย์ผู้สอนอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่ในกลุ่มนักศึกษาอเมริกันไม่พบความแตกต่างของการปะทะสัมพันธ์
กับบุคคลที่มีสถานภาพดังกล่าว อย่างมีนัยสำคัญ ส่วนการปะทะสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอนและ
บิดามารดา ไม่พบความแตกต่างในการแสดงอารมณ์อย่างมีนัยสำคัญทั้งในกลุ่มนักศึกษาไทย

และอเมริกัน ผลจากการเปรียบเทียบในตารางข้างต้นสรุปได้ว่า สมมุติฐานเกี่ยวกับอารมณ์
โกรธได้รับการสนับสนุน (ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างในการแสดงอารมณ์โกรธระหว่าง
นักศึกษา 2 กลุ่ม ดูจากแผนภูมิที่ 1)

ข) การแสดงอารมณ์คือใจและเสียใจนั้น ไม่พบปฏิกริยาร่วมระหว่าง
สภาพภาพของบุคคลและวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้นสมมุติฐานใน
ส่วนที่เกี่ยวกับอารมณ์ทั้ง 2 นี้จึงได้ถูกคัดค้าน

3. สมมุติฐานข้อที่ 3 ก) ที่ว่า มีปฏิกริยาร่วมระหว่างสภาพการณ์ทาง
สังคมและวัฒนธรรม โดยที่การแสดงอารมณ์ตามการคาดคิดของนักศึกษาไทยจะแปรผันตาม
สภาพการณ์ทางสังคมมากกว่านักศึกษอเมริกันนั้น ได้รับการสนับสนุนและคัดค้านจากผลการ
วิจัยดังนี้

ก) ในการแสดงอารมณ์เสียใจนั้น พบว่ามีปฏิกริยาร่วมระหว่าง
สภาพการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในการแสดงอารมณ์เสียใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ
.01 ดังผลที่แสดงในตารางที่ 11 จากการทดสอบปฏิกริยาร่วมโดยการ เปรียบเทียบค่า
มัธยิม และ คณิตคังผลที่เสนอในตารางที่ 14 ปรากฏดังนี้

1) ในระหว่างกลุ่มนักศึกษาไทยนั้น พบว่า เมื่ออยู่ใน
สภาพการณ์ที่ไม่มีบุคคลอื่นร่วมอยู่ (P_3) ได้แสดงอารมณ์มากกว่ากลุ่มที่อยู่ในสภาพการณ์มี
บุคคลคนเดียวจำนวนมากร่วมอยู่ (P_2) และมากกว่ากลุ่มที่อยู่ในสภาพการณ์ที่มีกลุ่มบุคคลไม่
คนเดียวร่วมอยู่ (P_1) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยกลุ่มที่อยู่ในสภาพการณ์ที่มี
บุคคลคนเดียว (P_2) แสดงอารมณ์มากกว่ากลุ่มที่มีบุคคลไม่คนเดียวร่วมอยู่ (P_1) อย่างมีนัย
สำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สรุปได้ว่านักศึกษาไทยเมื่ออยู่ในสภาพการณ์ทางสังคมทั้ง 3
ประเภท มีการแสดงอารมณ์เสียใจแตกต่างกัน

2) ในระหว่างกลุ่มนักศึกษอเมริกันนั้น พบว่า กลุ่มที่อยู่ใน
สภาพการณ์ที่มีบุคคลไม่คนเดียวจำนวนมากร่วมอยู่ (P_1) ได้แสดงอารมณ์เสียใจ ไม่แตกต่าง
จากกลุ่มที่อยู่ในสภาพการณ์ที่ไม่มีบุคคลอื่นร่วมอยู่ (P_3) และไม่แตกต่างจากกลุ่มที่มีบุคคล

คุณลักษณะจำนวนมากรวมอยู่ (μ_2) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และกลุ่มที่อยู่ในสภาพการณ์ที่ไม่มีบุคคลอื่นรวมอยู่ (μ_3) ได้แสดงอารมณ์ไม่แตกต่างจากกลุ่มที่อยู่ในสภาพการณ์มีบุคคลคุณเคยรวมอยู่ (μ_2) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สรุปได้ว่า นักศึกษาอเมริกันเมื่ออยู่ในสภาพการณ์ทางสังคม 3 ประเภทได้มีการแสดงอารมณ์เสียใจไม่แตกต่างกัน

เปรียบเทียบผลต่างของค่ามัธยฐานเลขคณิตระหว่างคู่มัธยฐานเลขคณิตในการแสดงอารมณ์เสียใจเมื่ออยู่ในสภาพการณ์ทางสังคม 3 ประเภท ระหว่างนักศึกษาไทยและอเมริกัน โดยสรุปผลจากตารางที่ 14 ดังนี้

การแสดงอารมณ์เสียใจของนักศึกษาไทย	การแสดงอารมณ์เสียใจของนักศึกษาอเมริกัน
$\mu_3 (5.25) - \mu_1 (3.92) = 1.33^{**}$	$\mu_3 (5.10) - \mu_1 (5.11) = -.01$
$\mu_3 (5.25) - \mu_2 (4.82) = .43^{**}$	$\mu_3 (5.10) - \mu_2 (4.82) = 0.28$
$\mu_2 (4.82) - \mu_1 (3.92) = .90^{**}$	$\mu_2 (4.82) - \mu_1 (5.11) = -.27$

** $p < .01$

จากตารางข้างต้นนี้แสดงว่า การแสดงอารมณ์เสียใจของนักศึกษาไทยมีการแปรผันตามสภาพการณ์ทางสังคมมากกว่านักศึกษาอเมริกัน โดยการแสดงอารมณ์ในสภาพการณ์หนึ่งต่างจากอีกสภาพการณ์หนึ่งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในทั้ง 3 สภาพการณ์ทางสังคมที่ได้เปรียบเทียบ ดังแสดงในตารางข้างต้น ส่วนในกลุ่มนักศึกษาอเมริกันนั้นมีลักษณะตรงกันข้าม กล่าวคือ การแสดงอารมณ์ของนักศึกษาอเมริกันเมื่ออยู่ในสภาพการณ์ทางสังคมทั้ง 3 แบบ พบว่า ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการเปรียบเทียบผลต่างของมัธยฐานเลขคณิตของการแสดงอารมณ์เสียใจระหว่างคู่ของสภาพการณ์ที่ตรงกันในกลุ่มนักศึกษาไทยและอเมริกันทั้งแสดงในตารางข้างต้น ได้พบว่า การแสดงอารมณ์ของนักศึกษาไทยมีการแปรผันหรือมีความแตกต่างในสภาพการณ์ทั้ง 3 ประเภท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนนักศึกษอเมริกันนั้นไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติของการแสดงอารมณ์ในสภาพการณ์ทางสังคม 3 สภาพการณ์ (ผลการเปรียบเทียบของความแตกต่างในการแสดงอารมณ์เสียใจระหว่างนักศึกษา 2 กลุ่มคู่ได้จากแผนภูมิที่ 2)

ข) การแสดงอารมณ์โกรธ และท้อใจ ไม่พบปฏิกริยาร่วมระหว่างสภาพการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จึงคัดค้านสมมุติฐานในส่วนที่เกี่ยวกับอารมณ์ทั้ง 2

4. สมมุติฐานข้อที่ 4 ก ที่ว่า มีปฏิกริยาร่วมระหว่างสถานภาพของบุคคล วัฒนธรรมและเพศ ในการคาดคิดการแสดงอารมณ์ โดยที่รูปแบบของปฏิกริยาร่วมระหว่างสถานภาพของบุคคลและวัฒนธรรมจะแปรผันตามเพศชายและหญิงในแต่ละวัฒนธรรม นั้น ได้ถูกคัดค้านจากผลการวิจัยที่พบว่า ไม่มีปฏิกริยาร่วมระหว่างสถานภาพของบุคคล วัฒนธรรมและเพศในการคาดคิดแสดงอารมณ์โกรธ ท้อใจและเสียใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น รูปแบบของปฏิกริยาร่วมระหว่างสถานภาพของบุคคลและวัฒนธรรม จึงได้มีการแปรผันตาม เพศชายและหญิงในแต่ละ วัฒนธรรมอย่างไม่แตกต่างกัน

5. สมมุติฐานข้อที่ 5 ก ที่ว่า มีปฏิกริยาร่วมระหว่างสภาพการณ์ทางสังคม วัฒนธรรมและเพศในการคาดคิดการแสดงอารมณ์ โดยที่รูปแบบของปฏิกริยาร่วมระหว่างสภาพการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมแปรผันตาม เพศชายและหญิงในแต่ละวัฒนธรรมนั้น ได้ถูกคัดค้านจากผลการวิจัยที่พบว่า ไม่มีปฏิกริยาร่วมระหว่างตัวแปรทั้ง 3 ในการคาดคิดการแสดงอารมณ์โกรธ ท้อใจและเสียใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น รูปแบบของปฏิกริยาร่วมระหว่างสภาพการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม จึงได้มีการแปรผันตามเพศชายและหญิงในแต่ละวัฒนธรรมอย่างไม่แตกต่างกัน

ข. ระดับอารมณ์โกรธ ตีใจ และเสียใจ ตามการคาดคิดของกลุ่มต่าง ๆ

1. สมมุติฐานข้อที่ 1 ข ที่ว่า ระดับอารมณ์โกรธ ตีใจ และเสียใจ ตามการคาดคิดของนักศึกษาไทยและอเมริกันแตกต่างกันนั้น ได้ถูกคัดค้านจากผลการวิจัย ที่พบว่า ระหว่างนักศึกษาทั้ง 2 กลุ่มวัฒนธรรม ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในระดับ .05 ในระดับอารมณ์โกรธ ตีใจและเสียใจ
2. สมมุติฐานข้อที่ 2 ข ที่ว่า มีปฏิกริยาร่วมระหว่างสถานภาพของบุคคลและวัฒนธรรม โดยที่ระดับอารมณ์ตามการคาดคิดของนักศึกษาไทยจะแปรผันตามสถานภาพของบุคคลที่ปะทะสัมพันธ์มากกว่านักศึกษาอเมริกันนั้น ไม่ถูกคัดค้านจากผลการวิจัยที่พบว่า ไม่มีปฏิกริยาร่วมระหว่างตัวแปรทั้ง 2 ในการคาดคิดระดับอารมณ์โกรธ ตีใจและเสียใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้นการแปรผันของระดับอารมณ์ของ 2 กลุ่มวัฒนธรรมไม่แตกต่างกัน
3. สมมุติฐานข้อที่ 3 ข ที่ว่า มีปฏิกริยาร่วมระหว่างสภาพการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม โดยที่ระดับอารมณ์ตามการคาดคิดของนักศึกษาไทยจะแปรผันตามสภาพการณ์ทางสังคมมากกว่านักศึกษาอเมริกันนั้น ได้ถูกคัดค้านจากผลการวิจัยที่พบว่า ไม่มีปฏิกริยาร่วมระหว่างตัวแปรทั้ง 2 ในการคาดคิดระดับอารมณ์โกรธ ตีใจและเสียใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้นการแปรผันของระดับอารมณ์ของ 2 กลุ่มวัฒนธรรมไม่แตกต่างกัน
4. สมมุติฐานข้อที่ 4 ข ที่ว่า มีปฏิกริยาร่วมระหว่างสถานภาพของบุคคล วัฒนธรรมและเพศในการคาดคิดระดับอารมณ์ โดยที่รูปแบบของปฏิกริยาร่วมระหว่างสถานภาพของบุคคลและวัฒนธรรมจะแปรผันตามเพศชายและหญิงในแต่ละวัฒนธรรมนั้น ได้ถูกคัดค้านจากผลการวิจัยที่พบว่า ไม่มีปฏิกริยาร่วมระหว่างตัวแปรทั้ง 3 ในการคาดคิดระดับอารมณ์โกรธ ตีใจและเสียใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้นรูปแบบของปฏิกริยาร่วมระหว่างสถานภาพของบุคคลและวัฒนธรรม จึงได้มีการแปรผันตามเพศชายและหญิงในแต่ละวัฒนธรรมอย่าง ไม่แตกต่างกัน

5. สมมุติฐานข้อที่ 5 ข ที่ว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสภาพการณ์ทางสังคม วัฒนธรรมและเพศ ในการคาดคิดระดับอารมณ์ โดยที่รูปแบบของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสภาพการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมจะแปรผันตามเพศชายและหญิงในแต่ละวัฒนธรรมนั้น ได้ถูกคัดค้านจากผลการวิจัยที่พบว่า ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้ง 3 ในการคาดคิดระดับอารมณ์โกรธ ตีใจและเสียใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น รูปแบบของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสภาพการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม จึงมีการแปรผันตามเพศชายและหญิงในแต่ละวัฒนธรรมอย่างไม่แตกต่างกัน

การประเมินความสอดคล้องของสมมุติฐานการวิจัยกับผลการวิจัย

จากที่ได้เสนอผลการวิจัยเปรียบเทียบกับสมมุติฐานพอสรุปได้ดังนี้

ก. สมมุติฐานเกี่ยวกับการแสดงอารมณ์ 5 ข้อ ได้รับการสนับสนุนเพียง 3 ข้อ คือ สมมุติฐานข้อที่ 1 ก, 2 ก และ 3 ก ซึ่งก็เป็นการสนับสนุนเพียงบางส่วนของสมมุติฐานในข้อดังกล่าวเท่านั้น เพราะได้สนับสนุนเฉพาะบางอารมณ์ที่ศึกษา กล่าวคือในสมมุติฐานข้อที่ 1 ก และ 2 ก ได้สนับสนุนเฉพาะอารมณ์โกรธ ส่วนสมมุติฐานข้อที่ 3 ได้สนับสนุนเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์เสียใจเท่านั้น สมมุติฐานที่ได้ถูกคัดค้านในทุกอารมณ์ที่ศึกษาได้แก่สมมุติฐานข้อที่ 4 ก และ 5 ก ซึ่งเป็นสมมุติฐานที่มีตัวแปรเพศในแต่ละวัฒนธรรมมาเกี่ยวข้องด้วย จึงเป็นข้อน่าสังเกตว่า เพศชายและหญิงในแต่ละวัฒนธรรมที่ศึกษาไม่มีความแตกต่างในการแสดงอารมณ์โกรธ ตีใจและเสียใจ เมื่อปะทะสัมพันธ์กับบุคคลที่มีสถานภาพ 3 ประเภท และในสภาพการณ์ทางสังคม 3 ลักษณะ

อารมณ์บางอารมณ์ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนเป็นสมมุติฐานข้อที่ 1 ก, 2 ก และ 3 ก และสมมุติฐานข้อ 4 ก กับ 5 ก ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากผลการวิจัยนี้ อาจเพราะว่าการแสดงอารมณ์ในตัวแปรต่าง ๆ ตามสมมุติฐานข้อดังกล่าวไม่มีความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมและระหว่างเพศภายในแต่ละวัฒนธรรม หรืออาจเนื่องจากวิธีการศึกษาวิจัยนี้ยังไม่มีประสิทธิภาพพอเพียงในการที่จะศึกษาความแตกต่างระหว่างตัวแปรที่มีต่อการแสดงอารมณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะตัวแปรเกี่ยวกับวัฒนธรรม จึงนับเป็นข้อพบที่เสนอแนะให้มี

การศึกษาวิจัยต่อไป โดยอาจใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะอื่น ๆ เช่น การให้กลุ่ม ตัวอย่างเขียนข้อความ หรือเลือกข้อความเกี่ยวกับการแสดงอารมณ์ หรือใช้วิธีทดลองแทน วิธีใช้แบบสอบถามแล้วให้เลือกตอบการแสดงอารมณ์มากน้อยในมาตราส่วนประเมินค่า 7 มาตราการศึกษา

ข. สมมุติฐานที่เกี่ยวกับระดับอารมณ์โกรธ ติใจและเสียใจ 5 ข้อ ไม่ได้รับการสนับสนุนจากผลการวิจัยครั้งนี้เลย ซึ่งต่างจากการแสดงอารมณ์ที่ได้รับการสนับสนุน 3 ข้อ แม้ว่าจะไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างสมบูรณ์ทุกข้อ ทั้งนี้อาจเนื่องจากเหตุผลที่ใดกล่าวแล้วในสมมุติฐานการแสดงอารมณ์ คือ ระดับความรู้สึกของอารมณ์โกรธ ติใจและเสียใจไม่ได้มีความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมไทยและอเมริกัน และระหว่างเพศชายและหญิงในแต่ละวัฒนธรรมเมื่อมีการปะทะสัมพันธ์กับบุคคล 3 สถานภาพและสภาพการณ์ของสังคม 3 ลักษณะ ที่ศึกษา ดังนั้นสมมุติฐานที่ตั้งตามข้อเสนอแนะจากทฤษฎี ข้อสังเกตและผลการวิจัยต่าง ๆ จึงไม่ได้รับการสนับสนุนจากผลการวิจัย หรืออาจเนื่องจากวิธีการศึกษาวิจัยนี้ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะศึกษาถึงความแตกต่าง ระหว่างตัวแปรดังกล่าวที่มีต่อการแสดงอารมณ์

ผลของการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า

ก. วัฒนธรรม

ตัวแปรวัฒนธรรมมีผลต่อการแสดงอารมณ์ คืออารมณ์โกรธและเสียใจ เมื่อปะทะสัมพันธ์กับบุคคลที่มีสถานภาพต่าง ๆ และในสภาพการณ์ทางสังคมต่าง ๆ แต่ไม่มีผลต่ออารมณ์ติใจและระดับอารมณ์ทั้ง 3 ที่ศึกษา ทั้งนี้อาจเนื่องจากว่า วัฒนธรรมไม่มีผลต่อการแสดงอารมณ์ติใจ และระดับอารมณ์ทั้ง 3 ตามที่ได้ตั้งสมมุติฐานตามข้อเสนอแนะเชิงทฤษฎี ข้อสังเกตและผลการวิจัยต่าง ๆ ดังที่ได้เสนอในบทที่ 1 ข้อพบที่น่าสนใจเกี่ยวกับตัวแปรวัฒนธรรมและปฏิกริยาร่วมระหว่างวัฒนธรรมกับตัวแปรอื่นคือ สถานภาพของบุคคลและสภาพการณ์ทางสังคม ปรากฏดังนี้

1. อารมณ์โกรธ ในการแสดงอารมณ์โกรธตามการคาดคิดนั้น พบว่า นักศึกษาไทยแสดงอารมณ์น้อยกว่านักศึกษชาวอเมริกัน และ เมื่อมีการปะทะสัมพันธ์กับบุคคลที่มี สถานภาพต่างกัน คือ อาจารย์ผู้สอน บิคาหรือมารดาและเพื่อน พบว่า การแสดงอารมณ์ของ นักศึกษาไทยได้แปรผันตามสถานภาพของบุคคลมากกว่านักศึกษชาวอเมริกัน กล่าวคือ เมื่อปะทะ สัมพันธ์กับเพื่อน นักศึกษาไทยได้แสดงอารมณ์มากกว่าเมื่อปะทะสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอนและ บิคาหรือมารดา แต่เมื่อปะทะสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอนและบิคาหรือมารดา การแสดงอารมณ์ โกรธไม่แตกต่างกัน จึงเห็นได้ว่า การแสดงอารมณ์มากน้อยของนักศึกษาไทยนั้นขึ้นกับ สถานภาพของบุคคล โดยเมื่อปะทะสัมพันธ์กับเพื่อนซึ่งมีสถานภาพเท่าเทียมกับคนก็จะแสดง ความที่รู้สึกจริงมากกว่าเมื่อปะทะสัมพันธ์กับผู้ถือว่าสูงกว่าตน และ เมื่อปะทะสัมพันธ์กับผู้ว่าต่ำกว่า ทั้ง 2 สถานภาพคืออาจารย์ผู้สอนและบิคาหรือมารดาก็มีการแสดงอารมณ์ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น กระบวนการแสดงอารมณ์ของนักศึกษาไทยจึงแตกต่างจากนักศึกษชาวอเมริกัน กล่าวคือ สถานภาพบุคคลไม่มีผลต่อการแสดงอารมณ์โกรธของนักศึกษชาวอเมริกัน เพราะจากผลการวิจัย ได้ชี้ให้เห็นว่า ไม่ว่านักศึกษชาวอเมริกันได้ปะทะสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอน บิคาหรือมารดา หรือเพื่อน การแสดงอารมณ์โกรธไม่แตกต่างกัน ซึ่งผลการวิจัยที่กล่าวแล้วทั้งหมดนี้สอดคล้อง กับแนวคิดเชิงทฤษฎี ข้อสังเกตและผลการวิจัยที่ได้เสนอไว้ในบทที่ 1 เช่น จากข้อพบที่ว่า นักศึกษาไทยได้แสดงอารมณ์โกรธน้อยกว่านักศึกษชาวอเมริกันนั้นได้สอดคล้องกับแนวคิดของกฎ การแสดงออกที่เสนอแนะว่า แต่ละวัฒนธรรมมีกฎการแสดงออกแตกต่างกัน¹ และสอดคล้อง กับค่านิยม "ความเกรงใจ" ของสังคมไมคริสัมพันธ์ ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมไทยที่เสนอแนะ ว่า คนไทยมีแนวโน้มจะมีการแสดงพฤติกรรมหรือแสดงอารมณ์ในขณะที่ปะทะสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ในลักษณะที่แสดงโดยอ้อม ๆ หรือมีการปิดบังการแสดงอารมณ์ที่รู้สึกจริง ทั้งนี้เพราะต้องการ รักษาบรรยากาศของสัมพันธภาพให้ราบรื่น ต้องการรักษาน้ำหน้าของตนและผู้อื่น และเพื่อสร้าง ความราบรื่นในไมคริสัมพันธ์² ซึ่งตรงกันข้ามกับการแสดงอารมณ์ของนักศึกษชาวอเมริกัน ผู้ซึ่ง

¹ Ekman, "Universal Facial Expressions of Emotion," pp. 9 - 10.

² วิรุพุทธ วิเชียรโชติ และคณะ, "รายงานการวิจัยเรื่องความเกรงใจในคน ไทย," หน้า 4.

เคียมโตในสังคมที่เน้นค่านิยมสัมฤทธิ์สัมพันธ์โดยมุ่งเน้นความเด็ดขาด จริงจังและความเป็นตัว
 ของตัวเองในการแสดงออก ยิ่งกว่านั้นอารมณ์โกรธซึ่งจัดเป็นอารมณ์เชิงลบที่แสดงออกซึ่ง
 ความก้าวร้าวทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อบุคคล หรือสิ่งของที่มาเกี่ยวข้องกับ¹ ย่อมน่าจะมีผลให้
 นักศึกษาไทยที่เน้นรักษาความราบรื่นในการสัมพันธ์กับบุคคลอื่นต้องพยายามเก็บกวดการแสดง
 ออกในอารมณ์นั้น

ส่วนการแสดงอารมณ์โกรธของนักศึกษาไทยแตกต่างตามสถานภาพของบุคคลที่
 ประทับสัมพันธ์ด้วยนั้น ก็ได้สอดคล้องกับแนวทัศนะที่ว่า สังคมไทยมีค่านิยมเกี่ยวกับการยกย่อง
 เคารพและยำเกรงผู้อาวุโส² ตามความสัมพันธ์ที่เป็นไปในลักษณะแนวตั้งซึ่งมีการแบ่งตาม
 ลำดับชั้น³ ค่านิยมนี้ได้มีอิทธิพลต่อการแสดงออกในรูปของการสวนพเจตกรรมต่าง ๆ เช่น
 คำสรรพนามที่ใช้มีจำนวนมาก ลักษณะการยืน ท่าทาง ระเบียบของการยกมือไหว้ รวมทั้ง
 คำลงท้ายประโยคซึ่งจะใช้แตกต่างตามสถานภาพของบุคคลเชิงแนวตั้ง⁴ นอกจากนี้ความ
 สัมพันธ์ระหว่างบุตรธิดากับบิดาหรือมารดา และระหว่างลูกศิษย์กับอาจารย์ ในวัฒนธรรม
 ไทยนั้นแตกต่างจากวัฒนธรรมอเมริกัน โดยในวัฒนธรรมไทยได้คาดหวังให้มีความเคารพ
 นับถือ กตัญญูต่อบุคคลทั้ง 2 สถานภาพดังกล่าวข้างต้นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นปูชนียบุคคล
 เช่น จากการศึกษาของการ์ดิเนอร์⁵ ที่เกี่ยวกับการแสดงอารมณ์โกรธของนักศึกษาไทย

¹George G. Thompson, Child Psychology: Growth Trends in Psychological Adjustment (Boston: Houghton Mifflin Company, 1962), p. 221.

²ประเสริฐ แยมกลินฟูง, "โครงสร้างสังคมกับความมั่นคงของประเทศ," หน้า 13 - 17.

³Moerman, "Western Culture and The Thai Way of Life," p. 10

⁴Fieg, The Thai Way: A Study of Cultural Values, pp. 49-53.

⁵Gardiner, "Expression of Anger among Thais--Some Preliminary Findings," p. 221.

ได้พบว่า นักศึกษาไทยได้ถูกคาดหวังให้เก็บความรู้สึกโกรธบิดามารดาและบุคคลที่อาวุโส
เหนือกว่า และได้พบว่าวิธีแสดงความรู้สึกโกรธที่นักศึกษาเห็นว่าเหมาะสมสำหรับสังคมไทย
คือแสดงอารมณ์ออกทางสีหน้า อยู่ในความสงบ ถอยหนี และนิ่งเฉย ดังนั้นผลการวิจัยนี้ที่
พบว่า นักศึกษาไทยมีการแสดงอารมณ์โกรธต่ออาจารย์ผู้สอนและบิดาหรือมารดาไม่แตกต่าง
กันนั้นจึงสอดคล้องกับผลการวิจัยของการ์ดิเนอร์ ส่วนเพื่อนนั้นมีสถานภาพเท่าเทียมกับ
นักศึกษา ซึ่งเมื่อพิจารณาตามแนวทัศนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงแนวตั้งแล้ว นักศึกษาย่อม
มีลักษณะการสัมพันธ์กับเพื่อนแตกต่างจากลักษณะความสัมพันธ์ที่มีกับอาจารย์ผู้สอนและกับบิดา
มารดา เหตุผลนี้จึงสามารถนำมาอธิบายผลการวิจัย ที่พบว่า นักศึกษาไทยได้แสดงอารมณ์
โกรธเมื่อปะทะสัมพันธ์กับเพื่อนมากกว่าเมื่อปะทะสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอนและบิดาหรือมารดา

ส่วนในสังคมอเมริกันนั้น ไม่ได้เน้นค่านิยมเกี่ยวกับไมตรีสัมพันธ์และลักษณะความ
สัมพันธ์ระหว่างบุคคลก็ไม่ได้มีการแบ่งความลำดับชั้นเชิงแนวตั้งอย่างเด่นชัดดุจสังคมไทย
ดังนั้นจึงอาจมีผลให้นักศึกษาอเมริกันมีการแสดงอารมณ์ไม่แตกต่างกันไม่ว่าจะปะทะสัมพันธ์
กับบุคคลที่มีอาวุโสเหนือกว่าตน เช่น อาจารย์ผู้สอนและบิดาหรือมารดา หรือกับบุคคลผู้มี
อาวุโสเท่าเทียมกับตนคือเพื่อน

ผลการวิจัยที่ได้พบว่า นักศึกษาไทยและอเมริกันไม่มีความแตกต่างในการคาดคิด
ระดับความรู้สึกของอารมณ์โกรธที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งเมื่อปะทะสัมพันธ์กับบุคคลที่มีสถานภาพ
เป็นอาจารย์ผู้สอน บิดาหรือมารดาและเพื่อน และเมื่ออยู่ในสภาพการณ์ทางสังคมที่มีหรือ
ไม่มีกลุ่มบุคคลที่ 3 ร่วมอยู่ด้วย ระดับอารมณ์โกรธของนักศึกษาทั้ง 2 กลุ่มวัฒนธรรมก็ไม่
แตกต่างกันนั้น สอดคล้องกับข้อสังเกตของการ์ดิเนอร์¹ ที่ว่า "แม้ว่าคนไทยได้มีการเก็บกด
การแสดงอารมณ์โกรธ หรือแสดงความก้าวร้าวโดยเปิดเผย แต่คนไทยก็ยังมีอารมณ์ที่เกี่ยวข้อง
กับความก้าวร้าวและต่อต้านสังคม" ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ที่ว่า นักศึกษาไทยและอเมริกัน
มีการคาดคิดระดับอารมณ์โกรธที่จะเกิดขึ้นในเหตุการณ์ที่ปะทะสัมพันธ์กับบุคคลที่มีสถานภาพ
ทั้ง 3 ประเภท และในสภาพการณ์ทางสังคมไม่แตกต่างกัน แต่ต่างเฉพาะการแสดงอารมณ์
ดังกล่าวเท่านั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ วัฒนธรรมไทยและอเมริกันแตกต่างกันเฉพาะกฎการ
แสดงอารมณ์โกรธเท่านั้น ส่วนการเกิดระดับความรู้สึกโกรธมากน้อยนั้นไม่แตกต่างกัน

¹Ibid.

2. อารมณ์ดีใจ ในการแสดงอารมณ์ดีใจและระดับความรู้สึกของอารมณ์ดีใจตามการคาดคิดนั้น พบว่า นักศึกษาทั้ง 2 กลุ่มวัฒนธรรม ไม่มีความแตกต่างในการคาดคิดการแสดงอารมณ์และระดับอารมณ์ที่จะเกิดขึ้นเมื่อปะทะสัมพันธ์กับบุคคลที่มีสถานภาพทั้ง 3 ประเภท และในสภาพการณ์ทางสังคม 3 ลักษณะ ทั้งนี้อาจเนื่องจากเหตุผลที่ว่า อารมณ์ดีใจเป็นอารมณ์ในเชิงบวกที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับอารมณ์โกรธ¹ ดังนั้นนักศึกษาไทยจึงได้มีการแสดงอารมณ์นี้ไม่แตกต่างจากนักศึกษชาวอเมริกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง นักศึกษาไทยได้แสดงอารมณ์นี้ตามที่รู้สึกจริง โดยมีการควบคุมหรือเก็บกักการแสดงอารมณ์น้อย ซึ่งการแสดงอารมณ์ดีใจอาจเป็นการส่งเสริมความราบรื่นในการสัมพันธ์มากกว่าทำลาย จึงนับเป็นการแสดงออกที่สอดคล้องกับค่านิยมเชิงไมตรีสัมพันธ์ของไทย ผลการวิจัยนี้พบว่าสอดคล้องกับคำกล่าวอย่างกว้างขวางของชาวต่างชาติที่มีต่อประเทศไทยว่า "ประเทศไทยเป็นประเทศแห่งการยิ้ม"² ส่วนเหตุผลที่นักศึกษาไทยได้คาดคิดที่จะเกิดอารมณ์ดีใจมากน้อยในระดับที่ไม่แตกต่างจากนักศึกษชาวอเมริกันนั้น ก็อาจเนื่องจากเหตุผลเกี่ยวกับการคาดคิดระดับอารมณ์โกรธระหว่างนักศึกษาทั้ง 2 กลุ่มวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว

3. อารมณ์เสียใจ ผลการวิจัยได้ชี้บ่งว่าการแสดงอารมณ์ตามการคาดคิดของนักศึกษาไทยและอเมริกันแตกต่างกันเมื่อมีการปะทะสัมพันธ์กับบุคคลในสภาพการณ์ทางสังคมที่มีกลุ่มบุคคลไม่คุ้นเคยร่วมอยู่ ที่มีกลุ่มบุคคลคุ้นเคยร่วมอยู่และสภาพการณ์ที่ไม่มีบุคคลอื่นร่วมอยู่ ทั้งนี้เพราะสภาพการณ์ทางสังคม 3 ลักษณะมีผลต่อความแตกต่างในการแสดงอารมณ์เสียใจ

¹Suntaree Komin, "The Relationships between Emotions and Cultural Values," pp. 99 - 100.

²Fieg, The Thai Way: A Study of Cultural Values, p. 45.

นักศึกษาไทยเมื่ออยู่ในสภาพการณ์ที่ไม่มีบุคคลอื่นร่วมอยู่ได้คาดคิดว่าจะแสดงอารมณ์มากที่สุดคือมากกว่าเมื่ออยู่ในสภาพการณ์ที่มีบุคคลไม่คุ้นเคยและคุ้นเคยร่วมอยู่ ส่วนสภาพการณ์ที่มีกลุ่มบุคคลไม่คุ้นเคยร่วมอยู่นั้นเป็นสภาพการณ์ที่ได้รับการคาดคิดจากนักศึกษาไทยว่า จะแสดงอารมณ์น้อยที่สุด ซึ่งการแสดงผลที่แปรผันตามลักษณะของสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ ไม่พบในการแสดงผลของนักศึกษาอเมริกัน เพราะจากผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาอเมริกันได้คาดคิดว่าจะแสดงอารมณ์เสียใจไม่แตกต่างกันเมื่ออยู่ในสภาพการณ์ทางสังคมที่ต่างกัน 3 ลักษณะ ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ เพมพิคส์¹ ที่ได้พบว่า การมีบุคคลหรือไม่มีบุคคลที่ 3 ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ปะทะสัมพันธ์นั้น มีผลต่อชาวมาเลเซียซึ่งเป็นชาวเอเชียเช่นเดียวกับชาวไทย ในการเขียนเรื่องราวเพื่อบรรยายเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่แสดงหรือไม่แสดงอารมณ์ เมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดยชาวมาเลเซียได้เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับการไม่แสดงอารมณ์มากกว่าชาวอเมริกัน เมื่ออยู่ในเหตุการณ์ปะทะสัมพันธ์ที่มีบุคคลที่ 3 ร่วมอยู่ ส่วนชาวอเมริกันได้เขียนเรื่องราวที่แสดงและไม่แสดงอารมณ์ในจำนวนที่พอ ๆ กัน เมื่ออยู่ในเหตุการณ์ปะทะสัมพันธ์ที่มีและไม่มีการมีกลุ่มบุคคลที่ 3 ร่วมอยู่ นอกจากนี้ ผลการวิจัยครั้งนี้ยังได้สอดคล้องกับข้อพบของ เอกแมนและคณะ² ที่พบว่า นักศึกษาชาวญี่ปุ่นได้แสดงอารมณ์เชิงลบน้อยกว่านักศึกษาอเมริกันเมื่อมีบุคคลไม่คุ้นเคยร่วมอยู่ในเหตุการณ์ปะทะสัมพันธ์

¹Pampiks, "A Two Culture Study of the Control of the Display of Emotion," pp. 32 - 35.

²Ekman, Darwin and Facial Expression: A Century of Research in Review, pp. 214 - 218.

จากผลการวิจัยที่พบว่า สภาพการณ์ทางสังคมทั้ง 3 ลักษณะมีผลเฉพาะต่อการแสดงอารมณ์เสียใจของนักศึกษาไทย แต่ไม่มีผลต่อการแสดงอารมณ์และระดับอารมณ์โกรธ และจิตใจนั้น อาจเนื่องจากว่าอารมณ์เสียใจเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการไถ่ศูนย์เสีย บางสิ่งบางอย่างหรือไถ่พรากจากคนที่รักใคร่ชอบพอ จึงค่อนข้างเป็นอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับคำสอนของศาสนาพุทธที่ว่า ให้ชาวพุทธละจากกิเลสและวางเฉย เพราะความสุขที่แท้จริงคือนิพพาน¹ ซึ่งเป็นภาวะที่ละจากกิเลสทั้งปวงมีแต่วิชาในเรื่องเกี่ยวกับทุกข์และวิธีดับทุกข์ คำสอนของศาสนาพุทธนี้จึงอาจมีผลให้นักศึกษาไทยเรียนรู้ที่จะไม่แสดงอารมณ์เสียใจอันแสดงว่าตนยังไม่ละจากกิเลสให้บุคคลอื่นเห็นได้โดยเฉพาะต่อหน้าบุคคลที่ไม่คุ้นเคย

ส่วนผลการวิจัยที่ได้พบว่า นักศึกษาไทยและอเมริกันไม่มีความแตกต่างในการคาดคิดแสดงอารมณ์เสียใจเมื่อปะทะสัมพันธ์กับบุคคลที่มีสถานภาพ 3 ประเภท และไม่มี ความแตกต่างระหว่างนักศึกษา 2 กลุ่มวัฒนธรรม ในการคาดคิดระดับความรู้สึกของอารมณ์เสียใจเมื่อปะทะสัมพันธ์กับบุคคลต่างสถานภาพและในต่างสภาพการณ์ทางสังคมนั้น อาจเนื่องจาก เหตุผลในทำนองเดียวกันที่ได้อภิปรายเกี่ยวกับอารมณ์อื่น ๆ ที่พบว่าไม่มีความแตกต่างในการแสดงอารมณ์และ ระดับอารมณ์

ข. เพศ ผลจากการวิจัยนี้ได้พบว่า เพศชายและหญิงในแต่ละวัฒนธรรม ที่ศึกษาไม่มีผลต่อการแสดงอารมณ์และระดับความรู้สึกของอารมณ์โกรธ ใจและเสียใจ เมื่อมีการปะทะสัมพันธ์กับบุคคลที่มีสถานภาพ 3 ประเภท และในสภาพการณ์ทางสังคม 3 ลักษณะ จึงไม่สอดคล้องกับสมมุติฐานการวิจัยและแนวทัศนะที่เสนอว่า น่าจะมีความแตกต่างระหว่างเพศในแต่ละวัฒนธรรมในการคาดคิดการแสดงอารมณ์และ ระดับอารมณ์ต่าง ๆ ทั้งนี้อาจเนื่อง จากความกดดันทางเศรษฐกิจที่มีผลให้สตรีซึ่งเคยเป็นแม่บ้านต้องทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยเพิ่ม

¹Sutaree Komin, "The Relationships between Emotions and Cultural Values," pp. 99 - 100.

รายได้แก่ครอบครัว อาจเนื่องจากการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีการเรียกร้องสิทธิสตรี หรือความเสมอภาคในสิทธิระหว่าง 2 เพศในแต่ละวัฒนธรรมมากขึ้น¹ และอาจเพราะว่า เพศชายและหญิงในแต่ละวัฒนธรรมที่ศึกษาต่างเป็นนักศึกษาในระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัย เดียวกัน และการที่นักศึกษาหญิงมีความสามารถได้เข้าศึกษาในสถานอุดมศึกษาที่เทียบเท่า เทียมให้แก่นักศึกษาชายเช่นนั้น อาจมีผลให้นักศึกษาหญิงในแต่ละวัฒนธรรมมีค่านิยมและทัศนคติ ค่อกฎเกณฑ์การแสดงออกต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการแสดงอารมณ์และระดับอารมณ์ ต่าง ๆ ไม่แตกต่างจากนักศึกษาชาย อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ข้อมูลได้พบว่า เมื่อไม่ แยกวิเคราะห์ตามวัฒนธรรมแล้ว เพศชายและหญิงในเชิงรวม 2 วัฒนธรรมเข้าด้วยกันนั้น มีผลต่อความแตกต่างในการแสดงอารมณ์ดีใจและเสียใจ (แต่ไม่มีผลต่อความแตกต่างใน ระดับความรู้สึกของอารมณ์โกรธ ดีใจและเสียใจ) โดยพบว่า เพศหญิงมีการแสดงอารมณ์ ดีใจและเสียใจที่มากกว่าเพศชาย ข้อพบนี้อาจแสดงแนวโน้มว่ามีความแตกต่างระหว่าง วัฒนธรรมในคำแปรเพศที่เกี่ยวกับการแสดงอารมณ์ดังกล่าว แต่การวิจัยนี้ก็ยังไม่ได้พบปฏิ กิริยาร่วมระหว่างคำแปรวัฒนธรรมและ เพศในการแสดงอารมณ์ดีใจและ เสียใจ

สรุปและขอเสนอแนะ เพื่อเป็นแนวคิดในการวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากสมมุติฐานเกี่ยวกับวัฒนธรรมไม่ได้รับการสนับสนุนจากผลการวิจัย ครั้งนี้เป็นส่วนใหญ่ จึงน่าจะมีการศึกษาเพิ่มเติมโดยใช้วิธีการศึกษาอื่น ๆ เช่น วิธีทดลอง แทนการใช้แบบสอบถามหรือถ้าใช้แบบสอบถามก็ควรใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใหญ่โตมโหฬารอย่าง เขียนข้อความหรือเลือกข้อความที่บรรยายเกี่ยวกับการแสดงอารมณ์หรือระดับอารมณ์ที่คาดว่า จะเกิดขึ้นแทนการเลือกคำตอบจากมาตราส่วนประเมินค่า ทั้งนี้เพื่อที่จะทราบว่า การแสดง อารมณ์และ ระดับอารมณ์แตกต่างตามวัฒนธรรมจริงหรือไม่

¹ John W. McDavid and Herbert Harari, Psychology and Social Behavior (New York: Harper & Row, Publishers, 1974), p. 152.

2. เนื่องจากได้พบแนวโน้มว่า การแสดงอารมณ์ และระดับอารมณ์มีความสัมพันธ์กัน จึงน่าจะมีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ตัวแปรนี้

3. ผลการวิจัยนี้ไม่พบว่า เพศในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมเป็นตัวแปรที่มีผลต่อการแสดงอารมณ์และระดับความรู้สึกของอารมณ์ต่าง ๆ ที่ศึกษา ดังนั้น จึงไม่น่าจะมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเพศชายหญิง ภายในแต่ละวัฒนธรรม

4. น่าจะศึกษาเกี่ยวกับอารมณ์อื่น ๆ นอกจาก 3 อารมณ์ ที่ได้ศึกษาแล้วเกี่ยวกับการแสดงอารมณ์และระดับอารมณ์ โดยเฉพาะศึกษาในแต่ละวัฒนธรรม

5. การใช้กลุ่มตัวอย่างอเมริกันที่เป็นเชื้อชาติญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ (ประมาณ 80%) อาจมีผลให้การแสดงอารมณ์และระดับอารมณ์ต่าง ๆ ที่ศึกษาไม่แตกต่างกันในระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมไทยและอเมริกัน ถึงแม้ว่าจะสืบเชื้อสายมานับเป็นรุ่นที่ 3 ดังนั้นน่าจะศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวฝรั่งผิวขาวเพื่อเปรียบเทียบกับการวิจัยนี้ว่า มีการแสดงอารมณ์ และมีระดับความรู้สึกของอารมณ์แตกต่างกันหรือไม่

6. ควรจะได้ศึกษาว่า การแสดงอารมณ์ต่าง ๆ ตามการคาดคิดและการแสดงอารมณ์จริงมีความสัมพันธ์กันหรือไม่ เพื่อจะได้ทราบว่าวิธีศึกษาอารมณ์ตามการคาดคิดนั้น ตรงกับพฤติกรรมการแสดงอารมณ์จริงหรือไม่